

INGLIZ VA O'ZBEK MEHNATSEVARLIKGA OID MAQOLLARNING SEMANTIK TAHLILI

Tursunov Mirzo Mahmudovich

filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent;

Buxoro davlat universiteti

e-mail: mirzobek.tursunov81@gmail.com

Umarova Zebiniso Nizom qizi

Buxoro Davlat Universiteti, II bosqich magistranti

e-mail: zebijurayeva@gmail.com

Annotatsiya: *mazkur tezis ingliz va o'zbek paremiologiyasining asosiy tarkibini tashkil etadigan maqollarning katta semantik guruhlaridan birining tahliliga bag'ishlangan. Mehnatsevarlik hamda yalqovlikga aloqador maqollar ikki til misolida olinib, turli semantik xususiyatlari o'zaro tahlil qilingan.*

Kalit so'zlar: *paremiologiya, semantik, tarbiyaviy ahamiyat, xususiyat, pand-nasihatlar, mehnatsevarlik, dangasalik, qoralamoq*

Annotation: *this thesis is devoted to the analysis of one of the large semantic groups of proverbs that make up the main structure of English and Uzbek paremiology. Proverbs related to hard work and laziness are taken as an example of two languages, and various semantic features are comparatively analyzed.*

Key words: *paremiology, semantics, educational value, feature, moral advice, diligence, laziness, reproach*

Maqollarning semantik doirasi juda keng bo'lgani uchun ham jamiyatning har bir sohasida qo'llashimiz mumkin. Bu borada ingliz va o'zbek xalq maqollari ma'no jihatdan ham, qo'llash jihatdan ham bir-biriga juda yaqin hisoblanadi. Ingliz va o'zbek va tilidagi maqollarni hajm jihatidan o'rganib borish asnosida aynan mehnat va mehnatsevarlik haqidagi maqollarning ko'proq uchrashiga guvoh bo'ldik. Buning sababini turlicha keltirishimiz mumkin. Masalan, mehnat qilib obro' topish, o'z ehtiyojlaringni qoplay bilish kabi masalalar nafaqat qadim zamonlarda, balki bugungi kunda ham o'z isbotini topmoqda. Har qanday yutuqning zaminida qattiq mehnat, tirishqoqlik va kuchli istak yotadi. Mehnat qilish va mehnatsevar inson bo'lish kabi masalalarga ingliz va o'zbek xalqi tomonidan jiddiy qaralishi o'zbek va ingliz maqollarida o'z aksini topadi. Aynan shu mavzudagi maqollarni tahlil qilish jarayonida, hamisha mehnatsevarlik ijobiy baholanganligini, dangasalik va ishyoqmaslik esa qattiq qoralanishi kabi masalalarning yoritilishini kuzatamiz. Ushbu ishimizda ayrim mehnat va mehnatsevarlik haqidagi o'zbek va ingliz maqollarining semantik xususiyatlarini qiyoslab va tahlil qilishga harakat qilamiz. Quyida ushbu mavzuga oid ayrim ingliz maqollarining o'zbek tilidagi ma'nolari va muqobil variantlarini ko'rib chiqamiz. 1) A man of words and not of deeds is like a garden full of weeds. (Ishlamasdan so'zlovchi odam o't bosgan bog'ga o'xshar. Ish

bilsang tuzarsan, bilmasang buzarsan) 2) All is over bar (but) the shouting. (Bari ortda qoldi, vaqt shodlikka yetdi. Mehnat qancha o'g'ir bo'lsa, keti shuncha shirin bo'ladi) 3) Actions speak louder than words. (So'zlardan ishlarning salmog'i baland. Gap bilguncha – ish bil) 4) Head cook and bottlewasher. (Ham bosh oshpaz, ham tovoq yuvuvchi. Bir yigitga yetmish ikki hunar oz) 5) Handsome is that handsome does. (Ishi go'zal odam, o'zi ham go'zaldir. Ishing bo'lsa sharofat, Hech ko'rmaysan kasofat) 6) He that will not work shall not eat. (Ishlamagan yemaydi. Ishlamagantishlamas, Ishyoqmasga kun kulmas) 7) Never put off till tomorrow what may be done today. (Bugun qila oladigan ishni hech qachon ertaga qoldirma. Bugungi ishni ertaga qo'yima) 8) Speak less but do more. (Ko'p gapirma, ko'p ishla. Qo'ling ishda, ko'ngling Allohda bo'lsin) 9) The workman is known by his work. (Usta ishi bilan mashhur. Usta, ishni qilar yuzta) 10) The labourer is worthy of his hire. (Ishlagan ish haqiga loyiqdir. Ishlab topganing – osh, ishlamay topganing – tosh)

Ko'rib turganingizdek mehnat va mehnatsevarlik haqidagi maqollarning o'zbek va ingliz tillarida mavjudligi har ikkala xalqning o'ta mehnatsevar va ishchan ekanligini ko'rsatadi. Shu bois qayd etgan barcha maqollarimiz xalqlarning turmush tarzida o'ta keng ko'lamda foydalaniluvchi mavzulardan biridir. Shu o'rinda ularning semantik doirasi haqida so'zlasak ham huddi bir xil narsani ya'ni maqollarning qo'llash ma'nosi aynan bir xil ekanligini tushuna olamiz. Masalan: “A man of words and not of deeds is like a garden full of weeds” maqolini o'zbek tiliga tarjima qilganda “Ishlamasdan so'zlovchi odam o't bosgan bog'ga o'xshar” ma'nosini beradi. Bu maqol orqali biz o'ta ish yoqmas, dangasa biroq juda so'zamol kishilarni tasvirlaymiz. Ammo biz inglizcha maqolning o'zbekchadagi tarjimasini yoki ma'nosini har doim ham o'zbek tiliga tayyor holda ishlatolmaymiz. Buning juda chiroyli va muqobil varianti sifatida “Ish bilsang tuzarsan, bilmasang buzarsan”ni keltirishimiz mumkin. O'zbek tilida bu maqolga ekvivalent sifatida “Ish ishtaha ochar, dangasa ishdan qochar” maqolidan ham foydalansak bo'ladi. Fikrimizning yana bir isboti sifatida inglizcha “Head cook and bottlewasher” maqolini ko'rib chiqsak. Maqolning o'zbekchadagi tarjimasini “Ham bosh oshpaz, ham tovoq yuvuvchi”. Maqolning ma'nosi shuki, bir odam bir nechta ish bilan shug'ullanadi, yoki bir vaqtning o'zida bir nechta kasb egasidir. Bir qarashda maqol tarbiyaviy ahamiyatga ega va mehnat qilishga undovchi jihatlarni ko'rsatadi. Ammo o'zbekchadagi tarjima har doim ham maqolning aslini saqlab qolmasligi mumkin. Va biz buni har doim og'zaki nutqda ham, yozma nutqda ham tilga tayyor holda faol ishlatolmaymiz. Maqoldan kelib chiqayotgan ma'no har doim ham uni tashkil etayotgan so'zlarning ma'nosidan kelib chiqmasligi mumkin, balki uning obrazlilik bilan bog'liqdir. Shu o'rinda maqollardagi obrazlilikning kuchlilikligi bir maqolni har ikkala tilda bir xil talqin etilishiga olib keladi. Qadimdan beri ishlatilib kelinayotgan bu maqolning o'zbekcha ekvivalenti sifatida “Bir yigitga yetmish ikki hunar oz” ni keltirishimiz mumkin. Ahamiyatli tomoni shundaki, maqol bugungi kunda ham har ikkala xalq orasida juda faol hisoblanadi. Buni nafaqat kundalik turmushimizda

ishlatishimiz balki badiiy asarlardagi chiroyli ishtirokini ham ko'rishimiz mumkin.

Masalan:” E-ha, uka, usta akang, oyog’ida g’irch-g’irch xrom etik, egnida ofitserlar kiyadigan sherst gimnastyorka, mototsiklni minib, Berlin ko’chalaridan o’tgan. Xa!.. Ammo lekin, uka, buning hammasi hunar orqasida bo’ldi. Hunar bo’lmasa, bunaqa soqolu bunaqa izzat-ikrom qayoqda. Ha, ota- bobolarimiz: “Bir yigitga yetmish ikki hunar oz”, deb bekor aytishmagan ekan. Asardan keltirilgan ushbu parchadagi maqol “Bir yigitga yetmish ikki hunar oz” orqali butun o’zbek er-yigitlarini mard, jasur, epchil, ishbilarmon va mehnatsevar ekanligi kitobxonga lo’nda va juda tushunarli qilib tasvirlangan. Ushbu maqol ingliz xalq maqollari sirasiga kirishi ingliz xalqining xuddi o’zbek xalqi singari mehnatsevar ekanligidan dalolat beradi. Ta’kidlab o’tganimizdek, maqollardagi pand-nasihati ohangidagi xususiyatlar insonga hamisha to’g’ri yo’l ko’rsatadi va yomon oqibatlardan ogohlantiradi. Masalan: “The labourer is worthy of his hire” maqolini tahlil qiladigan bo’lsak, u o’zbekcha muqobil variant sifatida: Ishlab topganing –osh, ishlay topganing-tosh. maqoliga to’g’ri keladi. Maqolning har ikkala tildagi umumiy ma’nosi shuki, qattiq mehnat qilib erishilgan narsa har doim qadrli, xuddi yeyayotgan shirin oshingdek, biroq mehnat qilmay yengil yo’llar bilan topilgan narsa harom va insonga hech qachon yuqmasligi ifodalangan. Qisqacha qilib bayon etadigan bo’lsak, ishlagan ish haqiga loyiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI:

1. Arora, S. The Perception of Proverbiality. De Proverbio. 1984. – 244p.
2. Imomov K., Mirzayev T., Sarimsoqov B., Safarov O. O’zbek xalq og’zaki poetik ijodi. -T.: O’qituvchi, 1990. - 303b.
3. Karamatova K.M., Karamatov H.S. Proverbs–Maqollar– Пословицы. – T.: Mehnat, –2000. – 398 b.
4. Taylor A. The Proverb. –Harvard University Press, 1985. – 234 p.
5. O’zbek xalq maqollari, 2-tom T.: Fan. 1987. – 370 b. 77. O’zbek xalq maqollari 1-tom T.: Fan. 1987. – 365 b.
6. Абдуазизов А.А. Тилшуносликка кириш. 2-қисм. Лексикология ва семасиология. Гоамматика. Т.: 1999. – 57 б.
7. Tursunov, M. (2022). PROVERB AS AN ESSENTIAL LEXICAL UNIT REPRESENTING NATIONAL CULTURE AND IDENTITY. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.Uz), 22(22).
8. Tursunov, M. (2022). ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ГИПЕРБОЛЕ В РАЗНЫХ ЛИТЕРАТУРНЫХ ЖАНРАХ. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.Uz), 22
9. Makhmudovich, T. M. ., & O’rinbekovna, U. M. . (2022). COMPARATIVE ANALYSIS OF SOMATIC PHRASEOLOGY IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES. IJTIMOIIY FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMIY JURNALI, 46–49.
10. Tursunov Mirzo Makhmudovich, & Akhmedova Gulmira Okhunjonovna. (2022). Analysis of Conceptual Metaphors Used in British Politicians’ Speeches. Eurasian Research Bulletin, 7, 43–48.

11. Mirzo Makhmudovich Tursunov. (2022). ANALYSIS OF SOME ENGLISH IDIOMS CONTAINING POPULAR PROPER NAMES. *European Journal of Interdisciplinary Research and Development*, 5, 62–67.
12. Saidova, Z. (2023). DEFINITION OF IDIOMS IN MODERN PHRASEOLOGY. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz)*, 29(29). https://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/download/8930/5781.
13. Saidova, Z. (2023). THE IMPACT OF SOCIAL FACTORS ON THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF PHRASEOLOGICAL UNITS. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.Uz)*, 9(29). https://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/8929.
14. Saidova, Z.(2022). ИЗУЧЕНИЕ ФРАЗЕОЛОГИИ И СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ, ВЫРАЖАЮЩИХ ПСИХИЧЕСКОЕ СОСТОЯНИЕ ЧЕЛОВЕКА. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. Uz)*, 8 (8). http://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/4354.
15. Hakimovna, U. X. (2022). LINGUACULTURAL FEATURES OF WEDDINGS IN UZBEKISTAN AND UNITED KINGDOM. *O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI*, 2(14), 111-117. <https://bestpublication.org/index.php/ozf/article/view/2383>.
16. Khudoyberdievna, S. Z. (2021). English phraseology and its integration with terminology. *Academicia: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(2), 1618-1622. <https://www.indianjournals.com/ijor.aspx?target=ijor:aca&volume=11&issue=2&article=265>.
17. Djumaeva, N. (2022, January). Food magic in english and uzbek fairy tales. In *Integration Conference on Integration of Pragmalinguistics, Functional Translation Studies and Language Teaching Processes* (pp. 68-70).
18. Askarovna, S. M., & Djurabayevna, D. N. (2019). Some principles of the formation and development of ethical terms in the English language in the XVI-XVIII centuries. *International Journal on Integrated Education*, 2(6), 31-39.
19. Кобилова А.Б. (2021). О эвфемистических перифразах (на примере английского и узбекского языков) | *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz)* http://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/2346
20. Кобилова А.Б. (2020). Некоторые рассуждения о медицинских перифразах | *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz)* http://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/2351